

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

1. Հայոց նոր վկաները (1155—1843) աշխ. Հ. Մանանդեանի և Հ. Աճառեանի. 1903 Վաղարշապատ:

Այս օրերս յոյս տեսաւ ս. Էջմիածնի տպարանից մի գիրք, որի բովանդակութիւնն է Հայոց նոր վկաների, այսինքն կրօնի համար նահատակուած հայ մարդկանց մասին կենսագրական տեղեկութիւնները. գիրքը կատարուած է բաղմամբիւ ձեռագրերի համեմատութեամբ և ճոխացրած հրատարակիչների ծանօթութիւններով:

Խնդրին վերաբերեալ գրականութեան ի մօտոյ ծանօթ չլինելուն պատճառով՝ մենք անձեռնհաս ենք ի հարկէ դատելու թէ որքան լիակատար են այս կենսագրական տեղեկութիւնները, որ վերաբերում են 1155 թուից մինչև 1843 թիւը և թէ կա՞ն արդեօք գրականութեան և ձեռագիրների մէջ ուրիշ կենսագրութիւններ և տեղեկութիւններ, որոնք չեն մտել այս գրքի մէջ: Սակայն ձեռքի տակ ունեցած 800 երեսից բաղկացած մեծ հատորը ինքն ըստ ինքեան ուշադրութեան արժանի մեծ գործ է, և ամեն մի հայի համար այնպիսի մի նուիրական գիրք, որ միշտ պէտք է ունենալ ձեռքի տակ:

Այս գրքի մէջ զետեղած 113 նահատակների կենսագրութիւնները միանգամայն կենդանի կերպով պատկերացնում են ընթերցողի առաջ ոչ միայն վերջին եօթ դարու մեր պատմութեան հետաքրքրական մասը, այլ և հայի գոյութեան իսկական գաղտնիքը, որ միշտ անհասկանալի է եղել նորան տիրապետող մահմեդական և ոչ-մահմեդական պետութիւններին:

Թէպէտև մեր եկեղեցին ունեցել է նոյնպէս բաղմամբիւ նահատակներ և սրբեր, բայց ինչպէս յայտնի է, զերծ է մնալի մոլեռանդութիւնից և առհասարակ պաշտօնապէս շատ քիչ սուրբեր է ընդունել և տօնուող սրբերի մեծագոյն մասը քրիս-

տոնէական եկեղեցու առաջին երեք դարու նահատակներն են, որոնք տօնուում են բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներին:

Յայտնի է, որ մեր եկեղեցին համարեա թէ եօթերորդ դարից յետոյ այլ ևս չէ սրբագործել որևէ նահատակի յիշատակը, եթէ չհաշուենք երջ. Սիմէօն կաթուղիչոսի կարգադրութեամբ ընդունուած՝ Հայ եկեղեցու քաջ ախոյեաններ՝ Յովհանն Որոտնեցու և Գրիգոր Ցաթեացու սրբացումը:

Մեր ձեռքի տակ եղած հրատարակութիւնը վերաբերում է 12-դ. դարից յետոյ եղած ժամանակամիջոցին, մինչեւ այստնի է, որ մեր եկեղեցին ունեցել է և միշտ ունի անթիւ նահատակներ, որոնց կեանքի վերաբերեալ տեղեկութիւնները ի հարկէ՝ նշնպէս վերին աստիճանի հետաքրքրական են. պէտք է յուսալ, որ կամ այս գրքի հրատարակիչները և կամ ուրիշները կձեռնարկեն ի մի ժողովել նաև մինչև 12-րդ դար եղած նահատակների կենսագրութեան վերաբերեալ նիւթերը:

Յիշեալ գիրքը, բացի այն՝ որ ընթերցանութեան հաճելի և պատմական տեղեկութիւններով հետաքրքրական մի նիւթ է, ծանօթացնում է նաև հայ ժողովրդի հոգու այն արիւնթեան և վեհութեան հետ, որով այնքան զօրեղ է եղել հայ եկեղեցին: Բացի այս ամենը, գիրքը հետաքրքրական է նաև իբրև նիւթ թէ եկեղեցու, թէ արտաքին քաղաքական պատմութեան և թէ երկրին վերաբերեալ տեղեկութիւններով և նշնպէս լեզուի ուսումնասիրութեան տեսակէտից. այս պատճառով արժանի է խրախուսանքի:

2. Հրաշալի դար, պրօֆ. Ռ. Ա. ԸՕԼԼԷՍԻ. Թարգմ. Ստ. Լիսիցեան. 1904, Թիֆլիս:

Անգղիացի նշանաւոր քննադէտի վերոյիշեալ գիրքը մի համառօտ զեկուցումն է անցեալ տասնիններորդ դարու գիտնական նիւթերի և առհասարակ քաղաքակրթութեան մասին: Յայտնի է, որ անցեալ դարը դարձանալի գիւտերով հարուստ է և ինչ որ մարդկութիւնը չէր տեսել իւր գոյութեան ամբողջ շրջանում՝ տեսաւ հարիւր տարուայ ընթացքում. Բնութեան ուժերը, որ առաջ սարսափեցնում էին մարդուն և ահ ու երկիւղ ազդում նրան՝ այս դարում իրանք խոնարհեցին մարդկային խելքի և կամքի առաջ և նրա բարօրութեան նպաստամատոյց